

نقد تأثری سه نمونه رمان معاصر فارسی برای مخاطب انگلیسی با استفاده از شیوه خوشه‌بندی بورک

دکتر منوچهر اکبری

استاد زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه تهران

کریم شنی*

چکیده

در این مقاله به نقد و تحلیل پانزده عنوان رمان جنگ با انتخاب تصادفی براساس نقد رتوریک (مخاطب محور/ تأثری) [حوزه مطالعه] و روانشناسی ملی مردم انگلستان به‌عنوان نمونه با شیوه خوشه‌بندی «کنت بورک» پرداخته‌ایم. نقد و تحلیل سه رمان «برخورد» «زیر درخت آلبالو» و «در جستجوی من»، که تقریباً در صدر و ذیل و میانه این طیف انطباقی قرار دارند به‌طور کامل مندرج است. در مورد عناوین دیگر به‌دلیل اختصار به ارائه نتیجه نهایی اکتفا شده است. نتیجه، وجود طیف گسترده و گوناگونی از بیشترین تا کمترین همخوانیها به‌عنوان ظرفیت پذیرش و اقناع از سوی مخاطب انگلیسی است؛ بدین ترتیب به نظر می‌آید که در مورد امکان گسترش و ترویج رمان فارسی در انگلستان، باید قائل به تفصیل باشیم؛ یعنی بعضی از این آثار مناسب حضور در فضای فرهنگی انگلستان هستند و امکان استقبال زیادی دارند و بعضی نه؛ گروهی نیز شاید با نوعی ویرایش، بستر لازم را برای ایجاد ارتباط بهتر و جلب ذوق مخاطب غربی به منظور اقناع و تأثیر بیابند؛ هم‌چنین نتایج می‌تواند نویسندگان ایرانی برای گسترش دایره جهانی مخاطبانشان باشد.

کلیدواژه‌ها: نقد رتوریک، ادبیات حماسی، رمان دفاع مقدس، روانشناسی ملی انگلیس، خوشه‌بندی، کنت بورک.

تاریخ پذیرش: ۹۹/۱۲/۳

تاریخ دریافت: ۹۹/۱۰/۳۰

* دانشجوی دکترای زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه تهران - نویسنده مسئول karimsheni@gmail.com

مقدمه

هدف اصلی این پژوهش، گشایش راهی برای ترویج زبان و ادبیات فارسی با ارائه بهترین رمانهای فارسی به‌عنوان صورتی از آثار ادبیات حماسی معاصر فارسی به مناسبترین خواننده‌های غیرایرانی با استفاده از نقد رتوریک یا مخاطب محور و اصطلاحاً تأثیری است؛ به بیانی دیگر، قصد نگارنده، تسریع کیفی انتقال فرهنگ و زبان ایرانی با هدفگذاری و واسطه‌گری علمی در رساندن رمان فارسی مناسب به خوانندگان بیشتر در اقصی نقاط عالم است.

به‌طورکلی، موفقیت در نشر فرهنگی، مقتضی بررسی و انتخاب دقیق است تا نتیجه مطلوب به‌دست آید. این مهم از جهتی بدون مطالعه در تمایلات، روحیات و روانکاوای عمومی مخاطبان و از سویی نقد و کشف بهترین آثار برای این تأثیرگذاری ممکن نیست.

این پژوهش می‌تواند علاوه بر انتخاب و بازنشر رمانهای مناسبی که هنوز مخاطبان جهانی خود را نیافته‌اند در افزایش کمیت و کیفیت تولید رمانها به‌طورکلی، گامی تأثیرگذار بردارد؛ یعنی با مخاطب‌شناسی و محبوبیت‌سنجی علمی و طرح چارچوبهای نظری برای ساختار رمانهای ایرانی برای مخاطب جهانی از سویی الگویی برای طرح و تولید رمانهای جدید به‌دست آورد و از طرفی آثار پیشین را به جریان ویرایش و خوانش بیشتر راهنمایی، و نقشه راهی برای ناشران و نویسندگان در حوزه قصه و رمان ترسیم کند.

آنچه بر ضرورت اجرای این پژوهش می‌افزاید، محتوای ارزشی آثار حماسی اخیر است که هم از جهت مفاخرات ملی و هم از دیدگاه مناسبات اعتقادی و هم از لحاظ تثبیت نوع ادبی حماسی در چند دهه اخیر، باعث بالندگی بیشتر ادبیات فارسی شده است؛ افزون بر اینکه دایره خوانندگان این آثار فارسی در جهان بشدت محدود است و هرگونه تلاشی در این زمینه، شایسته توجه و اهتمام است.

پیشینه مطالعات رتوریکی و نقد رتوریک

در عصر مدرن، فن اقناع بتدریج از عنوان فن خطابه و انحصار ادبیات و فلسفه جدا شد و به‌عنوان رشته‌ای جدید به نام «دانش ارتباطات» حیات علمی خود را از سر گرفت.

_____ نقد تأثری سه نمونه رمان معاصر فارسی برای مخاطب انگلیسی با استفاده از شیوه خوشه‌بندی بورک

در این تحول بزرگ و شمایل نوین، ساختار فن اقتناع بر بنیان ماهوی خویش یعنی اصل «ارتباط»^۱ بنا شد که در تعریفی ساده، «عمل انتقال معانی است از یک موجود زنده یا گروهی از آنان به دیگری از طریق استفاده از درک متقابل از نشانه‌ها، نمادها و قوانین نشانه‌شناسی» (Harper, etymonline.com).

خبرنگاران و اصحاب مطبوعات پیش و بیش از همه براساس نیاز در راه‌اندازی مراکز آموزش علوم ارتباطات در قالب مدارس روزنامه‌نگاری - که در اواخر قرن نوزدهم در امریکا و اروپا راه‌اندازی شد - اهتمام کردند.

«کلارک»^۲ (۱۸۷۹ - ۱۹۴۷) - که یک خبرنگار جنگ انگلیسی در دوران جنگ جهانی اول بود - به‌عنوان نخستین مدیر روابط عمومی بریتانیا شناخته می‌شود. (Clarke, 1969: 9) همان‌طور که خواهرزاده فروید یعنی «ادوارد برنایز»^۳ (۱۹۹۵-۱۹۸۱) به کمک راهنمایی‌های دایی خویش در امریکا «پدر روابط عمومی» نام گرفت و با استفاده از تمایلات جنسی، مهارتی در فروش کالاهای لوکس و افزایش مصرف و هم‌چنین مدیریت و کنترل گفتگوهای سیاسی به‌دست آورد.

نخستین موج قدرتمند نظریه‌پردازی ادبی در حوزه رتوریک به دهه ۳۰ و ۴۰ قرن بیستم مربوط است که گروهی از پژوهشگران و منتقدان دانشگاه شیکاگو مشغول کار فکری و مطالعات ادبی در زمینه نقد ادبی با تأکید بر مبانی فن خطابه ارسطو شدند. حاصل این فعالیتها ظهور روشی در نقد ادبی شد که به «مکتب شیکاگو»، «مکتب نوارسطویی»^۴، «نقد رتوریک سنتی»^۵ و «نقد نوکلاسیکی»^۶ شهرت یافت.

بعضی چهره‌های برجسته مکتب نوارسطویی که مکتب شیکاگو را نیز شامل می‌شود، عبارتند از: «ویچلنز»^۷ (۱۸۹۴ - ۱۹۷۳)، «بریگانس»^۸ (۱۹۶۰ - ۱۸۹۶)، «کرین»^۹ (۱۸۸۶ - ۱۹۶۷)، «اولسان»^{۱۰} (۱۹۰۹ - ۱۹۹۲)، «مک‌کئون»^{۱۱} (۱۹۰۰ - ۱۹۸۵)، «مک‌لین»^{۱۲} (۱۹۰۲ - ۱۹۹۰) و «واین‌برگ»^{۱۳} (۱۹۰۹ - ۱۹۷۳) و «وین بوث»^{۱۴} (۱۹۲۱ - ۲۰۰۵).

ویچلنز فعالیتی در دانشگاه شیکاگو نداشت؛ اما مقاله تأثیرگذار او در ۱۹۲۵ با عنوان «نقد ادبی خطابه»^{۱۵} مورد توجه منتقدان نوارسطویی از جمله حلقه شیکاگو قرار گرفت و گسترش یافت. هسته اصلی این مقاله، «تحلیل روش‌شناسی یک خطابه، نامه یا متن و تعیین سطح موفقیت در انتقال فکری خاص به مخاطب یا مخاطبان خاص است. براساس احکام رتوریک سنتی و بویژه کتاب فن خطابه ارسطو» ویچلنز موفقیت خطابه

را به سه عامل اصلی «فرد، اثر و زمان» وابسته می‌داند. منظور او از زمان، بافت تاریخی سخن است؛ یعنی ایدئولوژی غالب و سنت و فرهنگ حاکم در زمان سخنرانی و شدت تأثیر فوری و درازمدت آن بر مخاطبان (Wichelns, 1925: 181-183)

نو ارسطوییان برای نقد رتوریک اصطلاحات خاصی هم وضع کردند؛ مثل «کنش»^{۱۶} یا همان شیوه‌های برقراری ارتباط، «موقعیت»^{۱۷} یا حال، مقام یا به اصطلاح زیباشناسی، بافت زبانی (زمان و مکان) که ویچلنز آن را زمان می‌نامد و «سازه»^{۱۸} که محصول برجای مانده است؛ به طور مثال، اجرای خطابه در یک گردهمایی، کنش رتوریکی در موقعیتی رتوریکی است و صفحه، نوار یا متن باقیمانده از این خطابه آرتیفکت به شمار می‌رود.

پس از ظهور مکتب نو ارسطویی شیکاگو، بخشهایی از شاخه‌های جدید علوم انسانی الزاماً به مباحث رتوریکال ورود پیدا می‌کند؛ به طوری که «انجمن ملی معلمان گفتار»^{۱۹} «NATS» یا همان «انجمن گفتار آمریکا»^{۲۰} در ۱۹۷۰ به «انجمن ارتباطات گفتاری»^{۲۱} و در ۱۹۹۷ به «انجمن ارتباطات ملی»^{۲۲} تغییر ماهیت داد و رشته‌هایی مانند «روابط عمومی»^{۲۳}، «روابط بین‌الملل»^{۲۴}، «روابط تجاری»^{۲۵} و... در دانشکده‌های علوم اجتماعی، علوم سیاسی، اقتصاد، رسانه، مخابرات و... به ظهور می‌رسد که به لحاظ وسعت، عمق و تنوعی که دارد از آن به حوزه مطالعاتی «علوم ارتباطات»^{۲۶} تعبیر می‌کنند.

از این برهه به بعد، مطالعات رتوریکی شکل جدیدی به خود می‌گیرد و مفهوم رتوریک از فن اقناع به «فرایند کاربرد زبان برای تنظیم تجربه و انتقال آن به دیگران» (احمدی، ۱۳۹۷: ۱۷۶) متحول می‌شود.

در این قسمت به معرفی بعضی از رتوریسین‌های جدید و آرای آنها اشاره می‌شود. «ریچاردز»^{۲۷} (۱۸۹۳-۱۹۷۹) از فرمالیست‌های برجسته انگلیسی است. او را به همراه «الیوت» باید از بنیانگذاران انگلیسی نقد نو دانست که در نقد به خود متن و واژگان آن، مستقل از نویسنده توجه کردند (Makaryk, 1997: 439).

از نظر ریچاردز با تأکید بر اینکه معنا نه در نیت گوینده بلکه در برآیند برآمده از موقعیت و بافت سخن و حس ادراکی مخاطب است، دانش رتوریک، مطالعه رفع سوء تفاهمها و کژفهمیها به علت تلقی‌های نادرست از کارکرد روزمره نمادها بویژه

_____ نقد تأثری سه نمونه رمان معاصر فارسی برای مخاطب انگلیسی با استفاده از شیوه خوشه‌بندی بورک
معانی واژه‌ها در ترکیب بافت سخن و ادراک حسی مخاطبان است (Richards, 1936):
(89)

«ویور»^{۲۸} (۱۹۶۳-۱۹۱۰) استاد زبان انگلیسی در دانشگاه شیکاگو، تحلیلگر فلسفه سیاسی و تاریخی و نظریه‌پرداز و جامعه‌شناس چپ‌گرای امریکایی است که بر نقش تکمیلی رتوریک در دیالکتیک تأکید می‌کند؛ آنچه اگر سقراط بدان مسلح بود با تمام فضلی که در اخلاق داشت به خرابکاری و انحراف متهم نمی‌شد و به مجازات نمی‌رسید؛ به همین دلیل در نظر او در بیشتر مواقع رتوریک بر دیالکتیک و حتی استدلال منطقی برتری دارد؛ زیرا سطحی از قوه عاقله را مخاطب قرار می‌دهد که به حس شهودی آن مخاطب خاص درباره «ماهیت بی‌اساس واقعیت» اختصاص دارد؛ یعنی تنها برای او و احتمالاً جامعه و فرهنگی که او در آن پرورش یافته پذیرفته است (Young, 1995: 4).

«بورک»^{۲۹} (۱۸۹۷-۱۹۹۳) شاعر، روزنامه‌نگار و سردبیر مجله ادبیات مدرن^{۳۰}، رمان‌نویس و نظریه‌پرداز در حوزه زیبایی‌شناسی و رتوریک امریکایی است که تحصیلات دانشگاهی خود را به پایان نرساند و به شکل خودآموز به مطالعات رتوریکی پرداخت؛ اما در حوزه نقد رتوریک آرای تأثیرگذاری ارائه کرد که به دلیل آن، مدت‌ها در کالج‌های مختلف مشغول به تدریس و سخنرانی بود. از نظر بورک، رتوریک همه زندگی انسان است و شناخت ماهیت کارکرد رتوریک به‌مثابه شناخت انسان است که با افعال از طریق شبیه‌سازی حداکثری گوینده و مخاطب متحقق می‌شود و می‌تواند به تغییر کنش یا گرایش مخاطب منجر شود. بورک روش «پنجگانه دراماتیستی» بدیعی را برای تحلیل و کشف جهان‌بینی و انگیزه انسانها به‌عنوان نقد رتوریکی پیشنهاد می‌کند؛ بدین ترتیب که انسان بمانند انسان از نوعی حرکات رمزی ارادی و اختیاری در رسیدن به اهداف زیست انسانی و نه حیوانی صرف و غیر سمبولیک مثل تحصیل، دین، اقتصاد و... استفاده می‌کند که در عمل، شکلی نمایش و دراماتیک به خود می‌گیرد. ساختار این نمایش زیستی پنج عامل دارد: کنش، صحنه، فاعل، واسطه یا ابزار و هدف (Rueckert, 2003: 41).

«فیشر»^{۳۱} (۱۹۳۱-۲۰۱۸) دانش‌آموخته و استاد دانشگاه «آیوا»^{۳۲} نظریه «منطق روایت» را -که تقریباً به اندیشه‌های دراماتیستی بورک نزدیک بود- در فهم ماهیت رتوریک ارائه کرد. از نظر او منطق روایت بر ذهن انسان حاکم است؛ بدین معنی که بیش از اینکه با

استدلالی خوب قانع شوند، اغلب به وسیله داستانی خوب اقناع می‌شوند؛ زیرا مخاطب رفتارهای خودش را با روایت داستان توصیف و توجیه می‌کند. در واقع، انسانها ذاتاً روایتگر هستند و به وسیله روایتها ارتباط برقرار می‌کنند. هر انسانی با گروهی از این روایتها - که می‌تواند تاریخی، فرهنگی، اجتماعی و ... باشد - هم‌دلی بیشتری دارد (Young, 1995: 198-201).

بعضی نظریه‌های رتوریک نیز در نقد رتوریک کمی کمتر عملیاتی و بیشتر انتزاعی، نظری، بنیادی و فلسفی است؛ امثال آراء «بوث»^{۳۳} (۱۹۲۱-۲۰۰۵)، «فیش»^{۳۴} (زاده ۱۹۳۸) و «دریدا» که به ترتیب نوعی به چالش کشیدن هویت، حقیقت و معنا به‌طور کلی به‌شمار می‌رود.

بوث از استادان زبان انگلیسی در حلقه مکتب شیکاگو بود. به اعتقاد او شخصیت انسانها بعد از اشتراک‌گذاری اهداف و ارزشها با روابط رمزی به‌نوعی از شباهت، اتحاد و انحلال هویت فردی منجر شده و فرد در شکل دادن به هویت خود کاملاً وامدار دیگران است؛ بدین ترتیب زبان کنشی است که به وسیله ارتباطهای رمزی، هویت انسان را شکل می‌دهد (Dewinter, 2006: 227-231).

فیش که به «سوفسطایی معاصر» شهرت یافته است با تأکید بر نسبیت‌گرایی، معتقد است که رتوریک بیان واقعیت نیست بلکه به وجود آورنده آن است؛ زیرا حقیقت امری مطلق نیست و بسته به دیدگاه انسان، نسبی است (Foss, 1996: 70).

نقد رتوریک را «ادوین بلک» (۱۹۲۹ - ۲۰۰۷) برای نخستین بار از مطالعات رتوریک نو ارسطویی در فن خطابه، اقتباس و متمایز کرد. «بلک» نتیجه تحقیقات خود را در قالب پایان‌نامه دکتری خود با عنوان «نقد رتوریک: مطالعه‌ای در روش» در ۱۹۷۸ در نیویورک منتشر کرد و حوزه دانش رتوریک و نقد مبتنی بر آن را توسعه داد. البته جریان نقد نوارسطویی، برخاسته از مطالعات نظری جدید، اختصاصاً در باب فن خطابه ارسطو و رتوریک کلام (سخنرانی)، به‌عنوان یکی از ابزار اقناع همچنان مورد توجه است (همان).

متأسفانه بعد از گذشت ۶۰ سال از ظهور نقد رتوریک جدید و یک قرن نظریه‌پردازی در باب اصل رتوریک به‌عنوان فن ارتباط به‌طور کلی، هنوز در ایران، چه در حوزه نظریه‌پردازی و چه در گستره نقد هنری و ادبی و ابداع شیوه‌های متعدد برای

_____ نقد تأثری سه نمونه رمان معاصر فارسی برای مخاطب انگلیسی با استفاده از شیوه خوشه‌بندی بورک آن، تجربه‌های عملی، کافی و راهگشا صورت پذیرفته است و آنچه هست، غالباً یا ترجمه صرف است و یا برداشتها و گرت‌های نه‌چندان دقیق از آرای اندیشمندان نوعاً غربی.

در موضوع رتوریک به معنی عام از میان ۱۶۰ عنوان منبع اصالتاً فارسی و یا ترجمه‌شده اعم از کتاب، مقاله و پایان‌نامه، تعداد قابل‌توجهی به موضوع عمومی روانشناسی و فنون کاربردی اقناع در روابط اجتماعی و بخش قابل‌توجهی به علوم ارتباطات، رسانه و تبلیغ در حوزه‌های سیاسی، اجتماعی و اقتصادی مربوط است. پژوهش‌های رتوریک در حوزه ادبیات بسیار اندک است؛ با این حال، غالب منابع علوم ارتباطات و روانشناسی به وجوه زبانشناسی و بعضاً بلاغی ورود کرده‌اند که در مباحث نظری و میان‌رشته‌ای رتوریک قابل‌استفاده و استنادند؛ بویژه در نتایج این پژوهش که به رتوریک ادبیات دفاع مقدس در خارج از مرزهای ایران مربوط است و جنبه‌های اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و بنیانهای ایدئولوژیک قدرتمندی دارد؛ بعضی از منابع ایرانی مطالعات رتوریک و نقد رتوریکی در حوزه ادبیات عبارتند از:

۱. ۱۳۹۳، درآمدی بر جایگاه فرایند اقناع در فن خطابه در مطالعات ادبی [مقاله] علی محمد مؤذنی و محمد احمدی، پژوهشنامه نقد ادبی و بلاغت: دوره ۳ ش ۲.
  ۲. ۱۳۹۴، ماهیت نقد رتوریکی و اهمیت آن در مطالعات ادبی [مقاله] محمد احمدی، دو فصلنامه بلاغت کاربردی و نقد بلاغی، س اول، ش ۱.
  ۳. ۱۳۹۶، درآمدی بر مهمترین معانی اصطلاح رتوریک [مقاله] تقی پور نامداریان و محمد احمدی، مطالعات زبان و ترجمه س پنجاهم، بهار ۱۳۹۶ ش ۱.
  ۴. ۱۳۹۶، مرثیه ابوالبقاء الرندی در آینه نقد رتوریک [مقاله] علی قهرمانی صدیقه حسینی، پژوهشنامه نقد ادب عربی، دوره هفتم، بهار و تابستان ۱۳۹۶، ش ۱۴ (پیاپی ۷۲).
  ۵. ۱۳۹۷، نقد رتوریک از نظریه تا نقد؛ «محمد احمدی» [پایان‌نامه]، دکتری ادبیات فارسی دانشگاه تهران، انتشارات پژوهشگاه علوم انسانی.
- ۱۳۹۷، شگردهای اقناع در مثنوی دفتر اول تا چهارم [پایان‌نامه]/فرهاد نورایی نسب و مریم حدادی پور. قم: طلیعه سبز، کارشناسی ارشد، زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه آزاد زاهدان.

در میان منابع فارسی، که مستقیماً به مبانی ادبی رتوریک در زبان و ادبیات فارسی به شکل تخصصی، ورود پیدا کرده‌اند، کتاب دکتر احمدی یا پایان‌نامه ایشان دارای اهمیت است. این اثر ترجمه و شرح کتاب درسی «نقد رتوریکی: اکتشاف و تمرین»^{۳۵} اثر «سونیا فوس»^{۳۶} (زاده ۱۹۵۰) - پژوهشگر فمینیست و دکترای علوم ارتباطات از دانشگاه «نورث وسترن»^{۳۷} و رئیس گروه ارتباطات دانشگاه «کلرادو»^{۳۸} (۲۰۰۳-۱۹۹۷) - است که علاوه بر مباحث مربوط به دانش رتوریک (سستی، نوارسطویی و جدید) حاوی معرفی اجمالی شیوه‌های نقد رتوریکی مهمی نیز هست که آقای احمدی آن را با حذف شواهد و تمرینها و ارائه شواهدی کوتاه از ادبیات فارسی به‌اجمال پرورده است. کتاب فوس نتیجه سالها تدریس او در این رشته است که در ۱۹۹۶ انتشار یافته است.

روش محوری کار ما در این پژوهش از میان انواع روشهای نقد رتوریک نقد خوشه‌ای بورک است؛ به چند دلیل:

۱. **اصالت**؛ تمام انواع نقد رتوریک، یک مصنوع را از جهتی معین مورد بررسی قرار می‌دهد؛ یعنی خالی‌الذهن به آرتیفکت ورود نمی‌کند بلکه آن را مثلاً از بُعد روایی، دراماتیک یا زمینه‌های ایدئولوژیک، استعاری و... معاینه می‌کند؛ درحالی‌که نقد خوشه‌ای ذاتاً از بستر خود متن به برخی کلیدواژه‌های مهم دست می‌یابد.
  ۲. **قدمت**؛ در میان تمام این شیوه‌ها، نقد خوشه‌ای، تقریباً از نخستین شیوه‌های نقد رتوریک جدید به‌شمار می‌رود؛ به همین دلیل، نمونه‌های فراوانی از این شیوه نقادی، موجود است که با مراجعه به آنها، مهارت لازم برای نقد رتوریک قابل تأمین است.
  ۳. **اشتمال**؛ بیشتر انواع نقد رتوریک مانند نقد زمینه فانتزی، روایی، استعاری، دراماتیک (از روشهای خاص خود بورک)، ایدئولوژیک و حتی نقد اجتهادی-استنباطی زایشی درنهایت، بعد از مشخص کردن اجزای موردنظر برای جمع‌بندی و بررسی نهایی از شیوه نقد خوشه‌ای استفاده می‌کنند.
- نقد خوشه‌ای «بررسی توصیفی»^{۳۹} درباره «اصطلاحات نمادین کلیدی» در یک مصنوع است که برای رسیدن به شمای «عمومی خاص»^{۴۰}، ابتدا قاب‌بندی و سپس روابط قابها کشف می‌شود؛ بدین ترتیب در نقد خوشه‌ای سه مرحله وجود دارد:

_____ نقد تأثری سه نمونه رمان معاصر فارسی برای مخاطب انگلیسی با استفاده از شیوه خوشه‌بندی بورک شناسایی اصطلاحات کلیدی، ایجاد خوشه (مجموعه‌ای از عناصر مرتبط با هر اصطلاح کلیدی) و بررسی و مقایسه قاب‌ها در خوشه‌ها (احمدی، ۱۳۹۷: ۱۵۰).

ساده‌ترین شکل کشف اصطلاحات کلیدی از میان واژه‌های مستقیم در متن نیز توجه به بسامد یا فرکانس^{۱۱} یک واژه و یا شدت تأثیر مفهوم^{۱۲} آن است. البته تکرار نیز خود عاملی است که به شدت تأثیر واژه می‌افزاید.

خوشه‌بندی برای نقد هم می‌تواند به‌طور کلی برای تحلیل متن یا مطلقاً پدیده استفاده شود و یا به‌عنوان مقدمه قیاس در نقد رتوریک بین هر پدیده و مخاطب آن صورت بگیرد؛ همان‌که ما در این پژوهش به دنبال آن هستیم.

برای قیاس رتوریک، باید به خوشه‌بندی دوگانه متقابلی دست‌یافت که تا حد ممکن به سنخیتی قابل قیاس نزدیک شد. در این حالت نیز با دو شکل نقد مواجه هستیم: اول اینکه مخاطب مفروض را برای آرتیفکت در یک استانداردسازی، بازسازی یا بازآفرینی کنیم؛ یعنی به دنبال پاسخ این پرسش باشیم که این آرتیفکت برای چه مخاطبانی به‌طور کلی مؤثر و مفید است.

شکل دوم ماجرا - که مورد نظر ماست - این است که برای مخاطب مفروض به دنبال معرفی، ساخت یا انتخاب آرتیفکت مناسب باشیم و توضیح دهیم که مثلاً این آرتیفکت و این مخاطب خاص همخوانی دارد یا نه یا برای یک چنین مخاطبی چه آرتیفکتی مناسب است.

در این پژوهش ابتدا شخصیت یا ساختار روانی مخاطب (مردم انگلیس) مورد مطالعه قرار می‌گیرد؛ سپس به شیوه نقد خوشه‌ای، پیرایندها یا نمودارهای شخصیت ملی آنان براساس یافته‌ها، طراحی و طبقه‌بندی می‌شود و در نهایت با تحلیل روابط این نمودارها خواننده می‌شود به احکام کلی تیپ شخصیتی مردم انگلستان و دلایل بروز آنها می‌رسیم.

در مرحله بعد، تعدادی از رمانهای ایرانی که با توجه به آنچه در مطالعات نظری همین پژوهش بیان شد در این بررسی، قالب مدرن ادبیات حماسی به‌شمار می‌رود و به شیوه نقد خوشه‌ای، نمودارهای اصلی و فرعی برای کلیدواژه‌های نمادین آن تهیه، و روابط آنها بررسی می‌شود. در مرحله نهایی، شخصیت ملی مردم انگلستان با ماهیت آن رمان مقایسه و انطباق‌یابی می‌شود.

در ترسیم تصاویر خوشه‌های نقد رتوریک، معمولاً از تابلوها یا صفحات بزرگ استفاده می‌شود که بتدریج در حضور مخاطبان تکمیل می‌شود. صورت نهایی معمولاً چیزی شبیه مسوده‌هایی پر از حاشیه‌های پشت‌درپشت و دوری است؛ به همین دلیل در این پژوهش به کلی‌ترین شکل خوشه، و توضیحات قبل و پس‌از آن تشریح و تبویب شده است.

برای عینی‌تر کردن انطباق محتوای رمانها با روحیه عمومی مردم انگلستان و سلیقه هنری آنان در پذیرش یا عدم پذیرش هر رمان از شیوه امتیازدهی بهره بردیم؛ بدین ترتیب که در هر بُعدی از همخوانی یا ناهمخوانی فرهنگی خوشه‌های طرفین (رمان-مردم انگلیس) یک نمره منفی یا مثبت لحاظ می‌شود. درنهایت، جمع جبری امتیازات بیانگر سطح انطباق خواهد بود.

بدیهی است مشخص کردن مکانیکی بدین شکل در علوم انسانی، تنها به‌عنوان راهنما و کاربرد نوعی، ارزش و اهمیت دارد و گرنه وجوه متکثر روان آدمی و جامعه بشری، قابل‌شمارش و تجزیه‌وتحلیل کامل نیست؛ اما به نظر می‌آید برای رسیدن به نتایج روشن و مفید، این مقدار کاهش‌گرایی لازم و کافی خواهد بود.

خوشه‌بندی روانشناسی ملی مردم انگلستان

در تنظیم نمای اصلی روانشناسی ملیت انگلیسی، تنها به امور فوق‌العاده کلی، مشهور، روشن و کم‌چالش توجه شده است. هدف اصلی، رسیدن به چارچوبی کاربردی از خوشه‌های پر احتمال روانشناسی مردم انگلستان با مشخص کردن بخشی از اجزا برای ارائه‌الگویی از نقد است.

با توجه به دامنه اطلاعات لازم روانکاوی یک ملت، حضور طولانی مدت در کشور هدف و همین‌طور، مراجعه به افرادی که تجربه طولانی در حضور و زندگی در انگلستان دارند، نیز مفید اطلاعات بسیار محدود است و به بعضی تجربه‌های جزئی بدون دقت در نقل یا تحلیل صحیح منحصر است؛ آن‌هم با تنوعی به تعداد افراد و با سلايق و مناظر فکری متفاوت؛ به همین روی، توقع تأمین استانداردهای لازم برای پژوهش علمی از این طریق راهی به تاریکی است.

_____ نقد تأثری سه نمونه رمان معاصر فارسی برای مخاطب انگلیسی با استفاده از شیوه خوشه‌بندی بورک
بهترین راه، مراجعه به کتابها و منابع پژوهشی است. این پژوهشها مانند کتابهای
دستور زبان، نوعاً محصول فرهنگهای همسایه یا پر ارتباط با کشور مورد نظر است؛
همان‌گونه که نخستین دستور زبان هر ملتی را ملت دیگری تهیه کرده است که در ایجاد
ارتباط با آنان و بالطبع لزوم آموزش زبان آنها سعی کرده است؛ دلیل آن هم واضح
است؛ زیرا کمتر اتفاق می‌افتد یک نفر به صرافت خودشناسی دقیق یا شناخت کلی از
ساختار روانی ملیت خویش به شکل علمی بیفتد.

این مقاله گنجایش ارائه تفصیلی و مستند خوشه‌بندی روانکاوانه ملیت انگلیسی را
به طور کامل ندارد؛ به همین دلیل، نگارنده خلاصه‌ای برگرفته از رساله دکتری «نقد
رتوریک ادبیات حماسی معاصر» خود را - که پایه اصلی مطلب است - درج می‌کند.
(شنی، ۱۳۹۹)

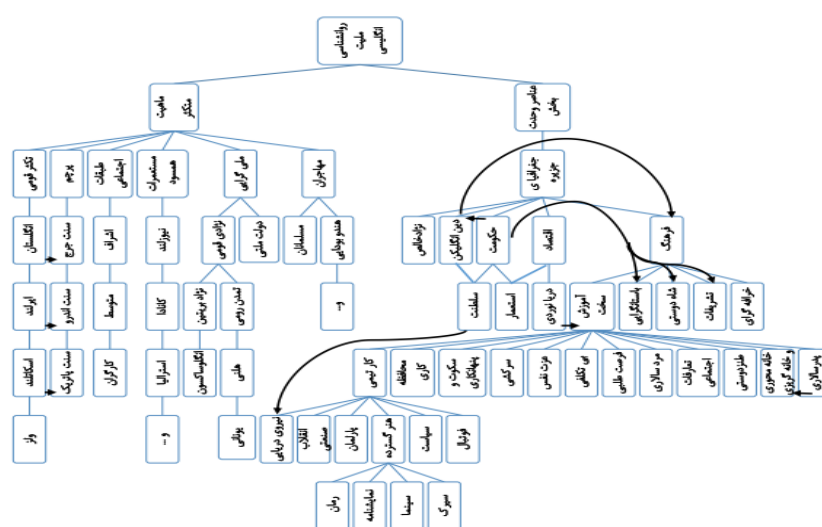
در این رساله از کتاب «انگلستان و بریتانیا»^{۴۳} اثر خانم «آنا والتینووا پاولوسکیا»^{۴۴}.
(زاده ۱۹۶۳)، رئیس گروه ارتباطات بین فرهنگی و مطالعات منطقه‌ای دانشکده زبانهای
خارجی دانشگاه مسکو بارها استفاده شده است. این کتاب تقریباً ۴۰۰ صفحه‌ای انباشته
از توضیحات مبسوط و نمونه‌های فراوان از شواهد برای اثبات مدعا در هر قسمت
است (Pavlovskaya, 2005).

تبدیل گزارشهای گسترده رساله نگارنده و آن کتاب به صورت پیرابندی کاربردی،
ریختن بحری در کوزه‌ای است. شیوه بورکی در خوشه‌بندی، یافتن کلیدواژه‌های
پربسامد و پرشدت روانشناسی ملی انگلیس و کشف ارتباط منطقی میان آنها و تحلیل
نهایی براساس این داده‌ها در این مورد نیز کارگشا بود.

در انتخاب محورهای مهم از ورود به حوزه عمومی گویشوران زبان انگلیسی به
دلیل ناهمخوانیهای روحی و خلقی گسترده در میان ملت‌های کشورهای مشترک‌المنافع
یعنی امریکا، استرالیا، کانادا و... عجلتاً برای رسیدن به روش و الگویی ثابت در نقد
رتوریک در این حوزه پرهیز شده و دامن مطالعات به جغرافیا و تاریخ بریتانیا کاهش
یافته و حتی الامکان از توجه به امور ارزشی و سیاسی پرهیز شده است؛ مگر در مواردی
بسیار معدود و کوتاه که اولاً مورد اتفاق، و ثانیاً در ارائه تصویر درست و کامل، لازم یا
مفید باشد.

نمودار خوشه‌بندی روانشناسی ملی مردم انگلستان

نمودار خوشه‌بندی روانشناسی ملیت انگلیسی

تحلیل خوشه‌بندی ملیت انگلیسی

دال مرکزی در تحلیل خوشه‌بندی ملیت انگلیسی، شکل جزیره‌ای انگلستان در کنار اروپاست؛ حصاری طبیعی، جداکننده و وحدت‌بخش در نژاد (بریتین)، حکومت (پایدار سلطنتی)، اقتصاد (دریامحور)، دین (پروتستان-انگلیکن) و فرهنگ برآمده از اینها. این وحدت شکل گرفته در جزیره انگلستان، انحصاری، مطلق و تمام ماجرا نیست. وحدت‌بخشی نسبی در ارکان اجتماعی، ویژگی تمام سرزمین‌های جزیره‌ای یا شبه‌جزیره‌ای دیگر است. نکته مهم و متمایز در مورد انگلستان، دال مهم دیگر یعنی «هویت متکثر» جامعه انگلستان است که شکلی متناقض اما قوام‌دهنده بدان بخشیده است. در واقع، انگلستان را باید مجموعه‌ای کوچک از اروپا و حتی دنیا و درعین حال، متمایز از هر دو دانست.

علت اصلی این ماهیت دیالکتیکی (تکثر شدید قومی در یک جزیره) صرف دریانوردی نیست، بلکه موضوع در انگیزه و اهتمام شدید، مستمر و عمومی به دریانوردی در مسیرهای طولانی است؛ زیرا در نمونه‌های مشابه دیگر مانند «سریلانکا»،

_____ نقد تأثری سه نمونه رمان معاصر فارسی برای مخاطب انگلیسی با استفاده از شیوه خوشه‌بندی بورک «ماداگاسکار»، «فیلیپین»، «اندونزی» و «ژاپن»، به‌رغم وجود وحدت جغرافیایی جزیره و رواج دریانوردی چنین پدیده‌ای دیده نمی‌شود.

استفاده ابزاری سلطنت انگلیسی از دریانوردی می‌تواند از عوامل تشدیدکننده این اهتمام عمومی باشد؛ اما قطعاً علت اصلی نیست؛ زیرا در بسیاری از نمونه‌های دیگر در جوامع اروپایی مثل دریانوردی نظامی هلندی، فرانسوی و پرتغالی به‌رغم وسعت و پیشینه نسبت به نیروی دریایی انگلیس، این تکثر گسترده قومی دیده نمی‌شود.

عامل اصلی در فرهنگ برآمده از اقتصاد و نظام طبقاتی مژمن انگلستان است. در طی قرون متمادی در انگلستان، نسل نو در بستر اختلاف شدید طبقاتی و انحصار و تراکم ثروت و سوسه‌انگیز بخش محدودی از اجتماع، همواره برای پیشرفت و بهره‌وری، تنها دو راه در پیش داشته است: مرگ پدر و به‌چنگ آوردن میراث که موضوع اغلب داستانهای جنایی انگلیسی است و یا مهاجرت و تن به دریا زدن و رویارویی شجاعانه با سرنوشت که باز نوعاً به پیشه دزدی دریایی و یا شکل رسمی و سلطنتی آن، استعمار منتهی می‌شده است و در هر دو صورت به فنون خاص و لزوماً آموزشهای سخت و خاص دریانوردی در کنار توطئه‌چینی برای غلبه بر حریف تجاری و استفاده از نهایت فرصتها نیاز داشته است.

طی مراحل سخت و به‌چنگ آوردن جایزه، اصلی‌ترین عنصر فرهنگ انگلیسی به‌عنوان موتور پیشرفت آن به‌شمار می‌آید که در اغلب موارد به تساهل در ارزشهای اخلاقی و حتی ملی منجر شده است. هیچ‌یک از رمانهای انگلیسی از این پاکشایی اسطوره‌ای، اعم از قهرمان یا ضدقهرمان خالی نیست.

از نتایج مهم و متباین این آموزشهای سخت و تجربه‌های شکننده تاریخ اجتماعی و فرهنگی انگلیس، تقویت روحیه مقاومت فردی و عادت به کار تیمی و هماهنگی است؛ نتایجی که فواید بسیاری برای تمدن انگلیسی و غربی داشته است؛ از جمله انقلاب صنعتی، پارلمان‌نیسیم و ظهور هنرهای گسترده؛ مانند رمان، سینما، سیرک و ...

تأثیر عوارض این آموزشهای سخت در روح و روان مردم انگلستان، کم از فواید و نتایج آن نبوده است؛ مثل روحیات دیالکتیکی محافظه‌کاری و خطرپذیری، حساسیت روحی و تعارف پیشگی، پنهانکاری و علاقه به اکتشاف، سکوت، سرکشی و ضعف

نفس چون بی تکلفی، تبختر، فرصت‌طلبی، دسیسه، عزت‌طلبی و خانه‌گریزی، مردسالاری و فمینیسم و درنهایت طنزدوستی.

محورهای اصلی همخوانیها و ناهمخوانیها

با توجه به شرح روانکاوی شخصیت انگلیسی و نمودار خوشه‌ای روانشناسی مردم انگلیس، پیش‌بینی می‌شود که آن دسته از رمان‌هایی که ویژگیهای همخوان ذیل را به فراوانی و شدت در محتوا، پیام و شخصیت و لحن آنها موردتوجه قرار داده، و از ابعاد ناهمخوان پرهیز بیشتری کرده باشد از مقبولیت نسبی بیشتری در میان خوانندگان انگلیسی برخوردار خواهد بود.

– همخوانیها

۱. قوت روایی رمان
۲. برجستگی نقش زن تا حدودی (گرایشهای فمینیستی)
۳. باستانگرایی (سنت زدگی)
۴. توجه به آداب، تعارفات و تشریفات اجتماعی
۵. توجه ویژه به پیرنگهای ملوانی و شبه آن
۶. مرد محوری
۷. محافظه‌کاری
۸. مقاومت و بردباری
۹. سرکشی و عزت‌نفس
۱۰. برجسته‌سازی چهره‌ی کریمه جنگ و بیان حداقلی از وجوه قدسی جنگ
۱۱. واقعگرا بودن در مورد ضعفهای بشر؛ مثل فقر، ترس و...
۱۲. پاکشایی
۱۳. فرصت‌طلبی و سوءاستفاده
۱۴. توجه به ترکیبهای قومیتی
۱۵. تلاش جمعی تحت فرماندهی واحد
۱۶. واقعگرایی در انگیزه‌ها و حالات قهرمان
۱۷. بی تکلفی
۱۸. طنزپردازی
۱۹. پنهانکاری و سکوت
۲۰. فرار و انزوای یکی از اعضای خانواده

– ناهمخوانیها

۱. وجود ضعف در رمان
۲. قداست بخشی به خشونت جنگ
۳. وجود ساختار ایدئولوژیک (مذهبی / دینی)
۴. ضعف ماهیت جمعی تحت نظر فرمانده
۵. عدم محافظه‌کاری مشهود
۶. افسردگی حاد
۷. اغراق و نا واقعگرایی واضح
۸. ضعف مرد و شهامت زن
۹. شرکت اطفال در جنگ

_____ نقد تأثری سه نمونه رمان معاصر فارسی برای مخاطب انگلیسی با استفاده از شیوه خوشه‌بندی بورک

کمتر بودن موارد ناهمخوانی به دلیل پرهیز از اطناب و دور دیالکتیکی است؛ بدین معنی که عدم همخوانی در ۱۶ مورد، خود، گویای ناهمخوانی است؛ به همین دلیل، اگر در ناهمخوانیها وجه سلبی همخوانیها لحاظ می‌شد، دوری دیالکتیکی مفصل و بی‌فایده‌ای در جمع‌بندی عارض می‌شد؛ با این حال، عمده موارد ناهمخوانی باز از همین ویژگیهای سلبی است. ذکر اختصاصی این موارد به دلیل شدت و فراوانی آنها است. در واقع، این موارد به دلیل ملاحظه دو برابری امتیاز ناهمخوانی در فهرست مربوط ساماندهی شده است.

پیش‌بینی می‌شود که در هنگام بررسی رمانها، وجوه انحصاری و انطباقی دیگری نیز به دست خواهد آمد. به هر حال در این محورهای کلی، توافق و اشتغال جامعی وجود دارد و به نظر می‌رسد که سرجمع موارد پیش‌بینی شده و نشده برای در نظر گرفتن امتیاز سنتی ۲۰ تصادفاً مناسب است.

خوشه‌بندی رمانها

برای تأمین هدف کاهش‌گرایی، تمرکز در مناط پژوهش، پرهیز از اطناب ممل، عدم انحراف از اصل موضوع و فرار از به دام یکجانبه‌گرایی افتادن در انتخاب و سلیقه به نظر آمد که روش صحیحتر و خوبترین آن باشد که پیش از کار درباره رمانهای از پیش خوانده شده، سیری در کتابشناسیهای کوچکتر صورت پذیرد که تلاش پیشینه‌ای در معرفی، نقد و تحلیل گروهی از رمانهای منتخب خود کرده‌اند.

در بررسی اجمالی و بعضاً تفصیلی این آثار، یک مورد، جلب نظر نمود و اساس کار در انتخاب و رویکرد رندمی قرار گرفت؛ یعنی کتاب «رمانهای جنگ» (معرفی، خلاصه و تحلیل ۵۴ عنوان رمان دفاع مقدس)؛ اثر «ابراهیم حسن بیگی» (حسن بیگی: ۱۳۸۴) به دو دلیل: تنوع نسبی آثار، اتخاذ شاخصی برای انتخاب و تحلیل براساس کشش دراماتیک به منظور ساخت فیلم همان‌گونه که چندین نمونه از این آثار، پیش از نگارش این کتاب و پس از آن، مورد اقتباس برای تولید فیلم سینمایی قرار گرفته‌اند.

قصد ابتدایی در بررسی و استخراج خوشه‌بندی تمامی این آثار بود؛ اما بتدریج با ظهور طیفی از آثار از کمترین تا بیشترین همخوانیها و ناهمخوانیها در ارزیابی تطبیقی و

قیاسی با خوشه ملیت انگلیسی و تأمین هدف نهایی به پانزده مورد در رندم طبیعی عناوین به ترتیب حروف الفبا اکتفا شد و از آن میان سه رمان برای این مقاله به عنوان نمونه در یک طیف محدود و مکفی در تحقیق مسئله (بیشینه، کمینه و میانه در همخوانی) انتخاب شد؛ با این حال، نمودار نهایی هر پانزده رمان در پایان نامه به تفصیل بررسی شده و تحلیل آن حسب اطلاع و استكمال مطلب در پایان همین مقاله مندرج است.

«زیر درخت آلبالو» (اکبری، ۱۳۷۱)

خلاصه رمان

«سیمین» دختر روشنفکر، مرفه و بدحجابی است؛ پدرش سرهنگ ارتشی است. اول انقلاب با «نادر» پسر باغبانشان آشنا می‌شود. نادر با نصایحش سیمین را متأثر می‌کند. نادر باهوش و درسخوان است؛ اما بعد از مرگ مادر، موفق به شرکت در کنکور نمی‌شود و به سربازی می‌رود و تصادفاً در واحدی که پدر سیمین فرماندهی می‌کند، وارد می‌شود!

با شروع جنگ، نادر همراه سرهنگ به جبهه می‌رود. سرهنگ مصدوم می‌شود و بازمی‌گردد. سیمین در اثر نامه‌های نادر، متحول می‌شود. نادر؛ علی‌رغم اختلاف طبقاتی شدید از او خواستگاری می‌کند و ناباورانه با موافقت سرهنگ و همسرش باهم ازدواج می‌کنند. نادر به جبهه برمی‌گردد و در عملیاتی به نام «شب نبرد» عده‌ای از هم‌زمانش - از جمله فرماندهی قرارگاه - به شهادت می‌رسند.

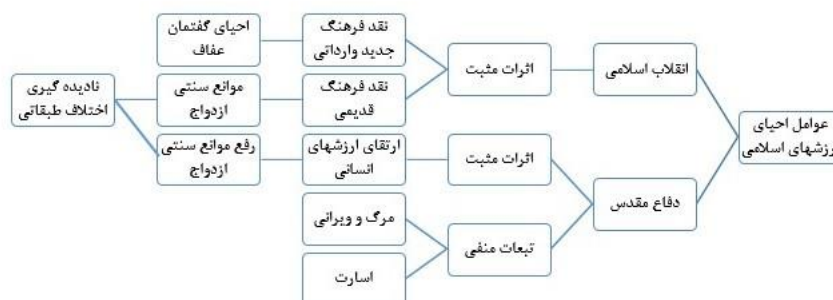
نادر اسیر می‌شود؛ اما همه او را مفقودالثر می‌پندارند. طی این مدت، سیمین دختری به دنیا می‌آورد. نام او را «نادره» می‌گذارد. سیمین هم به جبهه می‌رود و به امدادگری می‌پردازد و امیدوار است خبری از نادر بیابد.

هنگامی که سرانجام نامه نادر از عراق می‌رسد، نادره - که دیگر به مدرسه رفته است - به آن جواب می‌دهد. نادر در پایان دوره اسارت به وطن بازمی‌گردد. بر سر در خانه نوشته‌اند: «بابا به منزل خوش آمدی، دختر چشم به‌راحت، نادره»

_____ نقد تأثری سه نمونه رمان معاصر فارسی برای مخاطب انگلیسی با استفاده از شیوه خوشه‌بندی بورک

خوشه‌بندی رمان:

تحلیل خوشه‌بندی رمان

دال اصلی رمان به‌رغم عاشقانه‌گی محتوا، قوت اثر پدیده‌های انقلاب اسلامی و جنگ در تغییر ماهیت فکری مردم ایران است در یک نمونه شایع؛ یعنی تأثیرات اختلافات طبقاتی در دو مقوله حجاب و ازدواج که اولی تابعی از فرهنگ جدید غرب است و دیگری تابعی از فرهنگ منحط قدیمی. از اشتراکات هر دو، منشأ اثر آنها یعنی ثروت است. نویسنده سعی می‌کند ظهور انقلاب اسلامی و در پی آن جنگ را عاملی مشترک جنگ نرم علیه این پدیده‌های اجتماعی معرفی کند.

پیرنگ داستان هم‌کهنه است و هم بسیار شایع؛ یعنی ازدواج دو دل‌داده از دو خانواده عالی و دانی؛ مثل شیرین و فرهاد که گاه به کام است و گاه به ناکام. اشکال داستان در عریانی پیامها و اندیشه‌های نویسنده است؛ اما زیبایی آن در درونمایه عاشقانه آن نهفته است؛ آن‌هم در روایتی نو؛ یعنی ماجرای جنگ ایران و عراق.

اخیراً فیلمی به نام «زندگی نادر و سیمین» (۱۳۸۹ ش.) به‌کارگردانی «اصغر فرهادی» (زاده ۱۳۵۱ ش.) در ایران تولید شد که شاید به‌حسب توارد یا اقتباس، همخوانیهایی با این رمان دارد؛ اما این بار در شکل‌گیری تعارض، آن‌هم بعد از ازدواج در موضوع سرنوشت فرزندان. اینجا سیمین است که فرهنگ قدیمی نادر (مراقبت از پدر پیر) را به چالش می‌کشد. او به‌رغم عشق به نادر، قصد مهاجرت با فرزندان را دارد و بر اهمیت وضعیت کنونی غرب در تربیت نسل آینده اصرار می‌کند. این فیلم مورد استقبال منتقدان سینمای غرب نیز قرار گرفت و جوایزی به‌دست آورد.

۲۵

فصلنامه پژوهش‌های ادبی سال ۱۷ شماره ۷۰ زمستان ۱۳۹۹

همخوانیها

۰/۵	۱. قوت روایی رمان: تلفیق عشق و سیاست
۰/۵	۲. برجستگی نقش زن؛ سانتی مانتالیسم عشقی
۰/۵	۳. مردانگی قهرمان
۰/۵	۴. تکیه بر آموزش البته نه چندان سخت
۱	۵. پاگشایی سیمین
۳	جمع

ناهمخوانیها

۱	۱. کهنگی یا ابتذال پیرنگ و محدودیت شخصیتها، روایتها و حوادث
۱	۲. قداست بخشی به جنگ
۱	۳. نقد مستقیم ایدئولوژیک؛ لیبرالیسم غربی در موضوع حجاب
۳	جمع
۰	امتیاز نهایی

رمان «برخورد» (اکبرزاده، ۱۳۷۶)

خلاصه رمان

قهرمان اصلی داستان یکی از فرماندهان سپاه به نام «صابر کاظمینی» است که عربی می‌داند؛ زیرا در زمان انقلاب، پدرش، «امین» مدتی به عراق تبعید می‌شود و او همراه خانواده در آن هنگام در عراق زندگی کرده و اعلامیه‌های امام خمینی را در فاصله سالهای ۱۳۵۱-۱۳۵۶ همراه پدر به صورت قاچاق از عراق و پیاده به ایران می‌رسانده است.

پدر صابر و پس از او، خود صابر از هم‌زمان شهید چمران است و طی داستان، چندین جا خاطراتی از آموزشهای او را به یاد می‌آورد و از تنگناهای عملیاتی نجات می‌یابد. در یکی از عملیات، هنگام گشت و شناسایی و عبور از میدان مین در اثر انفجار مصدوم می‌شود. تلاشهای دوستش «اسماعیل» برای عقب کشیدن او با شهادتش ناکام می‌ماند. صابر درحالی که شکمش دریده شده است، اسیر، و در یکی از بیمارستانهای عراق بستری می‌شود و بعد از قطع پایش و بهبودی به‌دستور یک افسر بعثی که او را شناخته است،

_____ نقد تأثری سه نمونه رمان معاصر فارسی برای مخاطب انگلیسی با استفاده از شیوه خوشه‌بندی بورک به سرعت مرخص می‌گردد. در راه بیمارستان در بیمارستان و حتی در اردوگاه با افرادی از مردم عراق برخورد می‌کند که نه تنها نسبت به او خشونت نداشتند بلکه از رفتارشان برمی‌آید که در باطن تعلق خاطری نیز به رزمندگان ایرانی دارند!

فرماندهی اردوگاهی که صابر بدان جا منتقل می‌شود، همان افسر بعثی است؛ یعنی «جاسم نایف» که صابر قبل از جنگ در آبادان با او برخورد کرده است که برای بعثی‌ها جاسوسی و شرارت می‌کرده است. صابر مدام در پی او بوده است؛ اما در چندین درگیری، جاسم با کشتن چندین نفر هر بار موفق به فرار می‌شده است.

جاسم در یکی از درگیریها موفق می‌شود همسر صابر، «فرزانه» را گروگان بگیرد؛ اما صابر بسختی او را نجات می‌دهد. در درگیری دیگری پدر زنش، «دایی یعقوب»، شهید می‌شود؛ همین‌طور چند تن از دوستانش و حتی یک دختر بچه که از گلوله مورد اصابت تیر قرار می‌گیرد.

صابر بارها از شر او و گرفتاریهایی که کین توزانه برایش ایجاد کرده، به گریه افتاده بوده است. او در طول این مدت در خوزستان بارها در مأموریت‌هایی به دنبال جاسم و در حال تلاش برای خنثی‌سازی فعالیت‌های مخرب و تروریستی‌اش بوده است. حالا جاسم بازجو و شکنجه‌گر کین توز است.

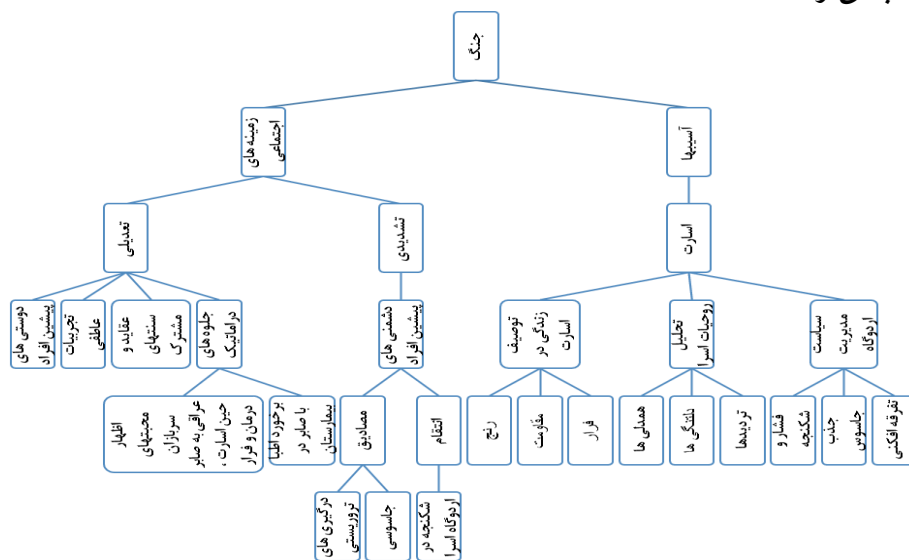
جاسم به شکل‌های مختلف در شکنجه و بازجویی از صابر انتقام می‌کشد. صابر می‌داند که او بر اثر اصابت گلوله‌ای که صابر شلیک کرده و به زیر شکمش اصابت کرده، مردانگی خویش را ازدست‌داده است. جاسم می‌ترسد که این راز و زندگی گذشته او، که انباشته از رذالت و پستی است برملا شود؛ به همین دلیل تا حد مرگ از صابر زهرچشم می‌گیرد.

صابر نیز با همین دستاویز او را تهدید می‌کند و وادارش می‌کند که به رفاه اسیران بیشتر برسد. جاسم از همین فرصت استفاده، و سعی می‌کند با صحنه‌سازی و قرار دادن صابر در موقعیت‌های خاص رفاهی، او را در میان اسیران با شرایط ویژه جاسوس خود نشان دهد و وجهه‌اش را بین آنان خراب کند؛ ولی با روشنگریهای دوستان صابر برای اسیران، موفق به این کار نمی‌شود.

صابر با دیدن تضییقاتی که جاسم برای نماز جماعت و دعای اسیران ایجاد می‌کند از او می‌خواهد که جاسم از این فشارها بکاهد؛ اما جاسم موافقت خود را به گماشتگی

خوشه‌بندی رمان

جاسم برای خودش و پذیرش تصدی نظافت اتاق و خوابگاه شخصی خودش منوط می‌کند و صابر ناباورانه می‌پذیرد و برای اینکه او شک نکند، حتی بین اسیران تلاش نمی‌کند که کار خود را توجیه کند و نزدیکترین یارانش او را تنها می‌گذارند مگر یک نفر که او هم راز صابر را با خود حفظ می‌کند.

در مسابقه پینگ‌پونگ، بین عراقیها و ایرانیها، صابر در فینال، رودرروی جاسم قرار می‌گیرد و به‌رغم اینکه آشکارا او و دوستانش به شکنجه تهدید می‌شود، برنده می‌شود. خشم جاسم به اوج خود می‌رسد و صابر شکنجه سختی می‌شود. صابر درمی‌یابد که کارش تمام است و جاسم چاره‌ای ندارد و بعد از بازدید بازرسان صلیب سرخ، حتماً صابر را خواهد کشت؛ به همین دلیل، اسیران تصمیم می‌گیرند او را فراری بدهند. یکی از آنان ایثارگرایانه او را از تونلی فراری می‌دهد که برای فرار خود حفر کرده بود.

جاسم از فرار صابر آگاه می‌شود؛ با عده‌ای به دنبال او حرکت می‌کند؛ اما در راه، همراهانش آسیب‌دیده بازمی‌مانند. حالا جاسم به‌تنهایی در تعقیب صابر است تا اینکه در برخورد با باتلاق، صابر با یادآوری آموزشهای شهید چمران از باتلاق عبور می‌کند؛ اما جاسم گرفتار می‌شود و به‌رغم تلاش صابر برای نجاتش، قصد با خود فروکشیدن صابر را دارد که موفق نمی‌شود و خود در باتلاق فرو می‌رود.

_____ نقد تأثیری سه نمونه رمان معاصر فارسی برای مخاطب انگلیسی با استفاده از شیوه خوشه‌بندی بورک

تحلیل خوشه‌بندی رمان

در گفتمان حاکم بر رمان برخوردار، دو ساخت کاملاً متمایزِ روساخت (دال کناری) و زیرساخت (دال مرکزی) مشهود است. ظاهر ماجرا اسارت یکی از فرماندهان سپاه و رنجها و شکنجه‌هایی است که متحمل شده است و براساس آموزه‌های دینی و رزمی درنهایت، موفق به فرار و رهایی می‌شود؛ اما آنچه در لایه‌های درونی روایت داستان وجود دارد و چندان هم پنهان نیست، تحلیل زمینه‌های اجتماعی و روانی مؤثر در منطقه در جنگ است؛ یعنی دوستیها، تجربیات عاطفی و عقاید و سنتهای مشترک از سویی که موجب تزلزل هژمونی جنگ در منطقه در طول تاریخ، بین ایران و عراق است و کینه‌های شخصی افراد و گروه‌های مختلف بومی از سوی دیگر که از عوامل ریشه‌ای آغاز جنگ و تشدید آن ارزیابی شده است.

همخوانیها

۱. قوت روایی رمان: در زبان، حس تشخیص، سانتیمانالیسم و تنوع و ۲ کثرت حوادث

۱	۲. نمایش آسیبها و چهره کربه جنگ
۱	۳. مرد محوری
۱	۴. واقعگرایی در نمایش ترس رزمنده بارها
۱	۵. تلاش جمعی منظم تحت فرماندهی واحد
۱	۶. محافظه‌کاری و سازش با خلق خودکامه دشمن
۱	۷. سرکشی، عزت‌نفس تحت شکنجه و اقدام به فرار
۱	۸. آموزشهای سخت؛ جواد نزد چمران و پدر جاسم در موساد
۱	۹. فرصت‌طلبی و دزدی ضدقهرمان
۱	۱۰. توجه به ترکیب قومیتی و تحلیل آن
۱	۱۱. آزمونهای عملی سخت
۱	۱۲. ارائه تحلیلی ساده و عوامانه از نقش بی‌بی‌سی
۱	۱۳. اسطوره پاگشایی همه رزمندگان بویژه قهرمان
۱	۱۴. بی‌تکلفی در پذیرش گماشتگی قهرمان برای ضدقهرمان

۱	۱۵. چندین نوع طنزپردازی میان اسیران و رزمندگان
۱	۱۶. پنهانکاری و سکوت شایع به‌طورکلی در میان اسیران بویژه قهرمان
۱۷	جمع
ناهمخوانیها	
۱	۱۷. برجستگی ارزشهای قدسی دفاع مقدس (مکاشفه نمایی؛ دعا و نماز اسیران)
۱	۱۸. ساختار ایدئولوژیک روشن در نقد گروه‌های مخالف داخلی (بنی‌صدر)
۲	جمع
+۱۵	امتیاز نهایی

رمان «در جستجوی من» (جانقلی، ۱۳۷۸)

داستان در آغاز اشغال خرمشهر و حصر آبادان و ماجراهای خیانت‌های بنی‌صدر شکل گرفته است. خانم دکتری به نام «هانیه» از اهالی خرمشهر - که سالها درس‌خوانده است تا به مردم منطقه خود خدمت کند در منطقه جنگی مشغول درمان بیماران جنگ است.

در یکی از جراحیها، خمپاره عمل‌نکرده در شکم مجروح منفجر می‌شود و هانیه دو دست خود را از ساعد از دست می‌دهد. وی را به تهران می‌آورند و دوران نقاهت را در خانه مادر شوهر دوستش «مریم» سپری می‌کند. مریم و هانیه در جبهه هنگام فعالیت با هم آشنا شده‌اند. شوهر مریم «محسن» نام دارد. او نیز در منطقه جنگی فعالیت می‌کند. هانیه در تهران با دخترخواهر شوهر مریم به نام «آذر» روبه‌رو می‌شود. او قبلاً آذر را در آبادان دیده بود؛ اما آذر خاطره‌ی خوشی از هانیه نداشت زیرا رسیدگی به بیماران بدحال دیگر موجب شده بود نتواند به پدر هانیه کمک کند که پایش، هنگامی که قصد مهاجرت به همدان را داشته‌اند، ترکش خورده است.

آذر از نظر عقیدتی در نقطه مقابل هانیه است اما با محبت‌های آذر رام می‌شود. هانیه در مدرسه‌ای که آذر درس می‌خواند، معلم می‌شود. مریم شهید می‌شود. بعدها، هانیه با

_____ نقد تأثیری سه نمونه رمان معاصر فارسی برای مخاطب انگلیسی با استفاده از شیوه خوشه‌بندی بورک محسن ازدواج می‌کند و از او صاحب فرزند می‌شود. سرانجام محسن در جریان یک عملیات ضد جاسوسی ترور می‌شود.

آذر ناخواسته در شناسایی و ترور محسن ایفای نقش می‌کند؛ بدین ترتیب که ابتدا متوجه زنی متمول به نام «نوشین» می‌شود که قصد دارد به او نزدیک شود. خیلی طول نمی‌کشد که متوجه می‌شود که مادر واقعیش نوشین است.

«نوشین» آذر را در آبادان از همسر اولش، «جورج» - که یک مهندس امریکایی در آبادان بوده است - به دنیا آورده است. جورج دوست پدر نوشین و پدر نوشین دیپلمات بوده است. جورج آذر را نمی‌خواسته و قصد داشته است او را به پرورشگاه بسپارد؛ اما نوشین او را با بچه‌ای که مرده به دنیا آمده بود، عوض می‌کند و در تمام این مدت هم مراقب نوشین بوده است.

آذر به یاد می‌آورد که در جنگ در آبادان یک‌بار که آذر هنگامی که با پدرش قصد فرار به همدان داشتند و در کنار جاده بنزین تمام می‌کنند، این نوشین بود که دو گالن بنزین رایگان به او می‌دهد.

نوشین سرطان دارد. بعد از جورج با «مردخای» ازدواج کرده که امریکایی است و خوب فارسی می‌داند؛ چون در آبادان مستشار بوده است. آذر از مردخای بدش می‌آید و از اینکه او اسلحه دارد، مشکوک می‌شود. نوشین قصد دارد آذر را با خود به انگلستان ببرد. مردخای، که جاسوس خطرناکی است با چرب‌زبانی نشانی محسن را از او می‌گیرد. محسن و دوستانش در جریان انقلاب، دوستان مردخای را به هلاکت رسانده بودند.

آذر همه‌چیز را به هانیه می‌گوید و با کمک نوشین در لحظات احتضارش، نشانی مردخای را می‌یابد و نیروهای امنیتی مردخای را در تعقیب و گریز اطلاعاتی کشدار، که آذر در متن آن است در داروخانه محل کارش می‌کشند.

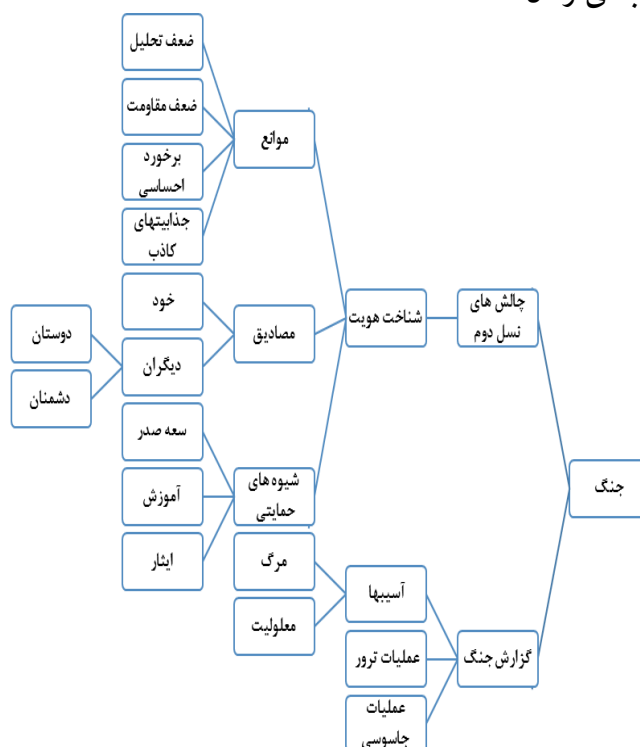
آذر به ثروت کلانی می‌رسد. قبل از اینکه آذر همه‌چیز را بگوید، مدارک و وصیت‌نامه را به توصیه نوشین نزدیک وکیل می‌برد؛ اما وکیل بعد از تحویل مدارک او را تهدید می‌کند که باید به‌عنوان حق‌السکوت همسر من شوی. آذر نمی‌پذیرد و می‌گوید خودم همه‌چیز را به آنها می‌گویم. بعد از مرگ نوشین و مردخای آذر با وکیل

دیگری قرارداد می‌بندد که هم مدارک را از چنگ و کیل قبلی بیرون آورد و هم او را به حش برساند.

تحلیل خوشه‌بندی رمان

دال اصلی گفتمان رمان، بحران هویت نسل جوان انقلاب به نمایندگی یک دختر (آذر) در تعامل و نزدیکی خواسته و ناخواسته با فرهنگ بیگانه و تمایل به آن است با نوعی سرنوشت پردازی مبتذل در جدایی اعضای خانواده در بستری از حوادث جنگ و شبکه‌های جاسوسی و تروریستی و زمینه دیالکتیکی از شخصیت‌های زنانه؛ یعنی هانیه، یک پزشک متعهد و جانباز با ازدواجی موفق حتی در مرگ همسر و نوشین، دیپلمات‌زاده‌ای از طبقه بالای اجتماعی بالا با دو ازدواج ناموفق، یک مستشار انگلیسی و یک تروریست یهودی مریکایی و مرگ هر دو.

خوشه‌بندی رمان

_____ نقد تأثری سه نمونه رمان معاصر فارسی برای مخاطب انگلیسی با استفاده از شیوه خوشه‌بندی بورک

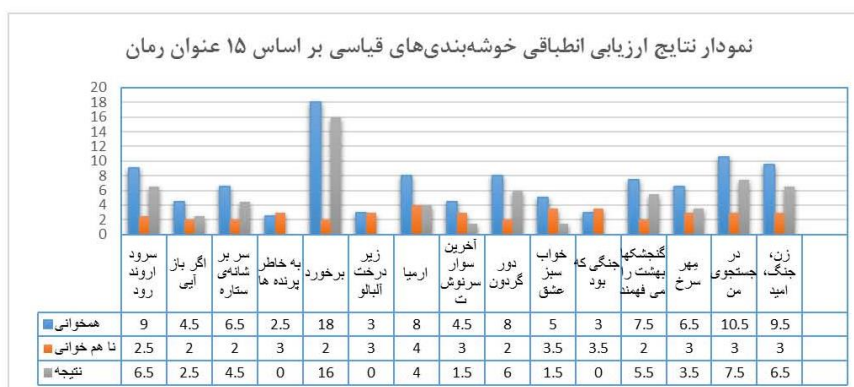
همخوانیها

۱/۵	۱. قوت رمان: در کشش روایی، تعدد شخصیتها و در هم تنیدگی معماوار حوادث متعدد
۰/۵	۲. نگاه فمینیستی
۰/۵	۳. تلاش جمعی محدود
۱	۴. واقعگرایی در بیان آسیب‌های جنگ
۱	۵. مدارا و محافظه‌کاری هانیه با آذر
۱	۶. سرکشی آذر
۱	۷. پنهانکاری آذر و نوشین
۱	۸. نمایش طبع معتدلتر مرد انگلیسی در مقابل مرد امریکایی
۱	۹. پاکشایی هانیه، نوشین و آذر
۱	۱۰. توجه به تنوع نژادی در پردازش شخصیتها
۱	۱۱. فرصت‌طلبی و دزدی ضدقهرمان
۱۰/۵	جمع

ناهمخوانیها

۱	۱. ضعف رمان، استفاده از پیرنگ کهنه جدایی مادر و فرزند در بیمارستان
۱	۲. قداست جنگ
۱	۳. زن محوری شدید
۳	جمع
+۷/۵	امتیاز نهایی

نمودارهای قیاسی

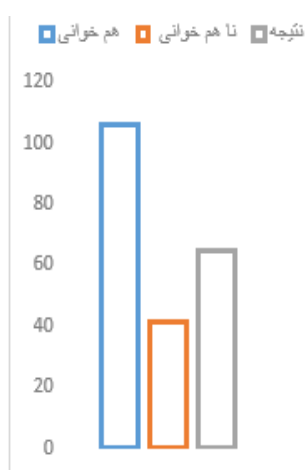

تفاوت رمانها در طیف گوناگون و گسترده‌ای آشکارا پیداست بویژه در پیشتازی رمان «برخورد» با فاصله بسیار. افزایش بازه مورد بررسی با کشف شکل تقریباً جامع همخوانیها در ارزیابی و حضور بیشترین آنها در این رمان، هیچ تأثیری در نتیجه‌ی مثبت این رمان برای ترجمه و نشر برای مخاطب انگلیسی در عالم نظر ندارد و البته تحقق عملی آن مهمتر است.

در مقابل، سه رمان «به خاطر پرنده‌ها» (امیریان، ۱۳۷۶)، «زیر درخت آلبالو» (اکبری، ۱۳۷۱) و «جنگی که بود» (کاوه، ۱۳۷۷) قطعاً نامزد مناسبی برای حضور در جامعه انگلستان نیستند؛ اما با در نظر نگرفتن رمان «برخورد»، سه رمان «دور گردون» (ابید، ۱۳۷۸)، «سرود اروندرود» (آرمین، ۱۳۶۸) و «در جستجوی من» (جانقلی، ۱۳۷۸) نامزدهای بعدی هستند و با اصلاحات و اضافاتی در نسخه دوم می‌توانند آمادگی حضور در محیط موردنظر را بیابند.

رمانهای «گنجشک‌ها بهشت را می‌فهمند» (بنی عامری، ۱۳۶۷) و «زن، جنگ، امید» (جان، ۱۳۷۰) برای احراز این جایگاه به ویرایش عمیقتری نیاز دارند. از رمانهای دیگر به دلیل عمق ناهمخوانی و تغییر عمده پیرنگ بعد از اصلاح، باید صرف نظر کرد.

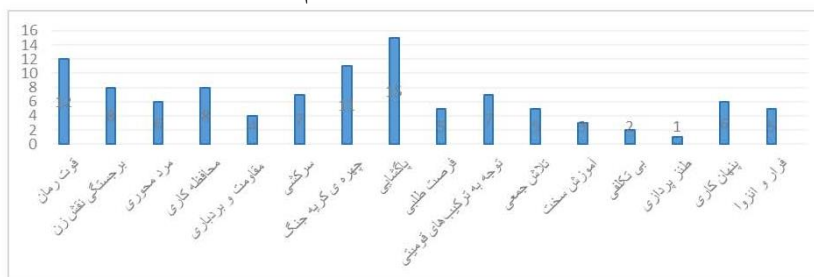
نمودار میانگین کلی نتایج ارزیابی انطباقی خوشه‌بندیهای قیاسی

البته نباید تصور شود که این نمودار گویای این واقعیت است که موارد همخوانی نسبت به ناهمخوانی در میان این پانزده اثر، بیشتر است. همان‌طور که پیشتر اشاره شد، واقعیت این است که تمام موارد همخوانی که در رمان نیست، نمره منفی در ناهمخوانی است؛ بدین ترتیب، اگر جمع جبری [تعداد موارد همخوانی به‌طورکلی - موارد همخوان یک رمان) + موارد ناهمخوان همان رمان] را لحاظ کنیم، همخوانی کلی این رمانها در حدی بسیار کمتر از ناهمخوانیها قرار خواهد گرفت؛ یعنی سرجمع رمان ایرانی، حداقل مخاطب انگلیسی را دارد؛ اما از آنجاکه قصد ما انتخاب نسبی در یک بازه عددی براساس بیشترین همخوانی

_____ نقد تأثری سه نمونه رمان معاصر فارسی برای مخاطب انگلیسی با استفاده از شیوه خوشه‌بندی بورک در قیاس با اعضای مشابه همان بازه است از نتیجه واقعی وضعیت کلی رمان ایرانی، عدول کرده به نتیجه نسبی و قیاسی اکتفا کرده‌ایم.

نمودار بسامد همخوانیها براساس تمام پانزده عنوان

نمودار بالا در حاشیه این پژوهش به‌رغم اینکه برخاسته از کمیت کمینه‌ای از رمانهاست به دلیل نوع مناسب در شیوه دیالکتیکی و تلفیقی رندوم و انتخاب نوعی در نتیجه به‌دست‌آمده گویا، دقیق و علمی است و می‌توان آن را در طیف گسترده‌ای از رمانهای جنگ تعمیم، و مبنای تحلیل عمومی قرارداد.

بدیهی است که پرداختن به تک تک این رمانها و ارزیابی آنها در این مقاله امکان ندارد و انتخاب سه عنوان به همین دلیل بوده است. برای اطلاع از جزئیات بررسی دیگر عنوانها می‌توان به رساله پایان نامه دکتری نگارنده مراجعه کرد (کلاری، ۱۹۶۹).

مهمترین نکته در جمع‌بندی کلی آن است که وجه مشترک تمام رمانهای بررسی‌شده، یکای اسطوره‌پاگشایی در نقد اسطوره‌شناختی لوی اشتراوس است که پیشتر در مورد آن به تفصیل توضیح داده شده است؛ دلیل این ساختار مشابه در ماهیت داستان جنگ است که تماماً شرح خروج قهرمان برای رویارویی با وقایع، عبور از مراحل دشوار و بازگشت موفق است. البته رمانها در شکل، ترتیب، کمیت و کیفیت خویشکاریهای مربوط به این یکای اسطوره‌شناختی تفاوت‌های بسیاری داشتند که در این پژوهش بدانها پرداخته نشد.

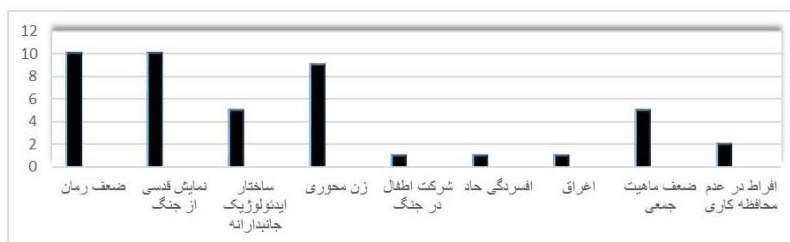
مطلب مهم دیگر اینکه بخش عمده‌ای از رمانها، همان‌طور که پیش‌بینی می‌شد به‌عنوان یک رمان از وجوه امتیاز و نقاط قوت خوبی برخوردارند؛ این به دلیل مبنای انتخاب رندوم این پژوهش در رجوع به کتاب «رمانهای جنگ» پیشگفته است که ۵۴ رمان برجسته جنگ را برای اقتباس و تولید فیلم انتخاب و تحلیل کرده است. البته همین رمانهای خوب نیز نقاط ضعفی نیز ممکن است داشته باشند؛ به همین دلیل، جمع

عددی رمانهای قوی و ضعیف در دو نمودار متقابل همخوانیها و ناهمخوانیها، بیش از تعداد کل رمانهای بررسی شده؛ یعنی عدد پانزده است. موضوع قابل توجه دیگر این است که نمایش چهره کریه جنگ در اغلب رمانها مشهود است که البته مناسبت تامی با رویکرد غربی به این گونه آثار دارد. این بافت شایع و طبیعی رمانهای دهه هفتاد و هشتاد است که بعدها مورد بازنگری و نقد منتقدان ایدئولوژیست، انقلابی و مذهبی قرار گرفت و در دو دهه بعدی از واقعگرایی صرف به طرف آرمانگرایی سوق پیدا کرد؛ مانند طنزپردازی که در بازه مورد پژوهش نیز چندان مورد توجه نیست؛ مطلبی که در دو دهه اخیر آرام آرام جای خود را در ادبیات جنگ باز کرده است.

این را نیز باید افزود که در نمایش برجسته نقش زن - که در اغلب رمانهای جنگ وجود دارد - همانطور که پیشتر بیان شد، تناقضی وجود دارد؛ از سویی ناهمخوانی شدیدی با روحیه زن‌ستیز و مرد محور انگلیسی دارد و از سویی همخوانی روشنی با جنبشهای فمینیستی قرن اخیر؛ به همین دلیل در هر دو نمودار متقابل به‌عنوان یک موضوع مهم حضور دارد با این تفاوت که در نمودار همخوانی به دلیل شدت و شیوع زن‌ستیزی نیمی از امتیاز منظور شده است؛ این نتیجه در این نمودار پیدا نیست و در نمودار ارزیابی دوگانه که پس‌از این ترسیم شده است، نمود خواهد داشت.

نکته آخر نمودار در بیان موضوع «آموزشهای سخت» به‌عنوان زیربنایی‌ترین عنصر سازنده روحیه ملیت انگلیس و عوارض آن است؛ مانند «محافظه‌کاری»، «مقاومت و بردباری»، «سرکشی»، «فرار و انزوا»، «سکوت و پنهانکاری»، «فرصت‌طلبی»، «تلاش جمعی»، «بی‌تکلفی» که همه نمره زیر میانگین نمودار را به‌دست آورده است؛ این بدان معناست که اساساً بخش عمده‌ای از رمانهای دفاع مقدس ایرانی، ذاتاً با روحیه مردم انگلیس ناهمخوان است و تلاش ما شنا در مسیر مخالف رودخانه است.

نمودار بسامد ناهمخوانیها

_____ نقد تأثری سه نمونه رمان معاصر فارسی برای مخاطب انگلیسی با استفاده از شیوه خوشه‌بندی بورک

از پانزده عنوان رمان برجسته جنگ، دوازده نمونه حاوی نقاط قوت به عنوان یک رمان به طور کلی و ده نمونه دچار ضعفهایی و تنها چند نمونه قوی و کمتر مبتلابه ضعف مانند رمان «برخورد» و «در جستجوی من» در بازه مورد ارزیابی وجود دارد. نمایش قدسی جنگ از دلایل اصلی عدم استقبال از این دسته از رمانها است. البته بدون در نظرگیری جایگاه واقعی رمان ایرانی نوبل نبرده در ادبیات جهان. امر قدسی در بسیاری از رمانهای مشهور و موفق جهان مشهود است و گاهی بسیار پررنگ نیز هست؛ اما تجربه دو جنگ جهانی و ویرانی اروپا هنوز مانع بزرگی در نگاه قدسی به جنگ است؛ امری که نویسنده ایرانی را در بازیگردانی این عنصر به چالش جدی واداشته است و به نظر، راهی جز بیان غیرمستقیم و تلطیف شده و تأکید بر تباین تهاجم و دفاع ندارد.

اصلی‌ترین دلیل ضعف ماهیت جمعی و تلاش گروهی در دفاع مقدس، شکل نامتقارن و نامنظم آن است. البته آن دسته از رمانها که بر عملیات نفوذ برای شناسایی و تخریب متمرکز شده؛ و یا پیرنگ اصلی آنها در فضای اردوگاه‌های اسیران شکل گرفته است، تناسب بیشتری دارد بویژه گروهی که برای یک کار ویژه آموزشهای سختی دیده باشند و عوارض این آموزشها نیز نمود یافته باشد؛ مثل افزایش آستان تحمل اعضا و موفقیتشان با حداقل آسیب در آزمونها و صحنه‌های رزم واقعی و یا نمایش مصدومیت، تردید، سرکشی، انصراف، ناکارآمدی، دسیسه، فرصت‌طلبی و فرار اعضای دیگر.

ماهیت سلبی همخوانیها؛ به‌عنوان یک محور ناهمخوان در این دسته از رمانها گاهی تنها صورت امتناعی دارد و گاهی ایجابی؛ یعنی گاهی ممکن است نویسنده اصلاً به این وجه همخوان نپرداخته، و گاهی نیز آگاهانه آن را با پرداختن به صورت متقابل، تضعیف کرده باشد. این مطلب دلیل حضور «محافظه‌کاری»، «تلاش جمعی» و «زن محوری» برخلاف بقیه ویژگیهای همخوان دیگر در نمودار ناهمخوانیهای ویژه این پانزده اثر است.

ظرفیتهای مغفول در همخوانیها

با توجه به نمودار خوشه‌ای و تحلیل روحیات ملت انگلیس به نظر می‌رسد موارد مهمی در علاقه‌مندیها و مناسبات روحی آنان وجود دارد که نوعاً در این دسته از رمانها و به‌احتمال در اغلب رمانهای دفاع مقدس، دیده نمی‌شود. بدیهی است در صورت اتخاذ

رویکرد توسعه برونمرزی ادبیات حماسی معاصر در این حوزه، باید مورد توصیه و توجه باشد؛ مانند باستانگرایی و بزرگنمایی سنت، توجه به آداب، تعارفات و تشریفات اجتماعی و توجه ویژه به پیرنگهای ملوانی و شبه آن. در مورد اخیر، زندگینامه‌ها و مستند داستانه‌های خوبی به رشته تحریر درآمده‌است که به پرورش آنها در قد و قواره یک رمان نیاز دارد.

نتیجه

طیف انطباقی رمانهای ایرانی بعد از انقلاب و دفاع مقدس با روحیات مردم انگلستان، گسترده و گوناگون است. در واقع تنوع انسانی، قومی و عقیدتی ساکنان بریتانیا پذیرای تمام اقسام رمان هستند؛ از صریحترین و متعین‌ترین آنها در فرم و محتوا تا محافظه‌کارترین و استعاریتیشان؛ به عنوان مثال جامعه مسلمان به طور کلی و جوامع شیعی بویژه در انگلستان که پایبندیهای عقیدتی خود را در ایدئولوژی و سیاست حفظ کرده اند، مخاطبان مطلوبی برای رمانهای واضح ایدئولوژیک هستند؛ زیرا علاوه بر اینکه با مبانی آنها می‌تواند تناقضی نداشته باشد، چه بسا در نیاز به خواندن و شنیدن و کسب اطلاع نیز داشته باشند و به نوعی از این جهت در محدودیت قرار گرفته باشند. مهم ترجمه درست، رساندن کتاب به دست ناشر درست و توزیع درست و هوشمند آن در جغرافیای جمعیتی و فکری این دسته از رمانهاست.

اگر تنها مخاطبان ویژه انگلیسی، یعنی یک انگلیسی به معنی واقعی کلمه در نژاد، دین، فرهنگ، سیاست را در نظر داشته باشیم، آن چنانکه در روانشناسی ملی مردم انگلستان در این مقاله مورد دقت قرار گرفته است و نه انگلیسی به عنوان زبان واسط و نه همه ساکنان جزیره انگلستان، رمان «برخورد» اثر «محمود اکبرزاده» با بیشترین انطباق با فاصله زیاد از بقیه قرار دارد. این جایگاه، نمونه‌ای استثنایی و جالب توجه است. رمان «در جستجوی من» اثر «منیژه جانقلی» همراه دو رمان دیگر یعنی «زن، جنگ، امید» اثر «احمد جانه» و «سرود اروند رود» اثر «منیژه آرمین» به شرط ویرایش و تهیه نسخه متناسب دیگر در سطح قابل‌قبولی قرار دارند. رمان «زیر درخت آلبالو» اثر «احمد اکبری» کمترین انطباق را دارد. در نتیجه، مانند باقی این پانزده رمان به احتمال زیاد، مجال و جایگاه طرح در حوزه نشر انگلستان و جلب مخاطب غربی را به اندازه رمان برخوردار و در جستجوی من نخواهند داشت. این پژوهش می‌تواند الگویی برای طبقه

_____ نقد تأثری سه نمونه رمان معاصر فارسی برای مخاطب انگلیسی با استفاده از شیوه خوشه‌بندی بورک بندی و واکاوی ادبیات دفاع مقدس و به طور کلی رمان ایرانی برای مخاطب غیر ایرانی باشد و زمینه بسط و گسترش نقد ادبی در پژوهش‌های دانشگاهی به منظور توسعه و تقویت نویسندگان ایرانی و به طور کلی ادبیات فارسی.

کشف چارچوب کلی روانشناسی مردم انگلستان و موفقیت در نخستین تجربه در استفاده از خوشه‌بندی بورک در فهم محتوا و اجزای رمان فارسی نیز از نتایج کلی روش خوشه‌بندی و نقد رتوریک در این پژوهش است که می‌تواند به دیگر زبانها و کشورها تسری یابد و اطلسی برای انتخاب مناسبترین آثار به هر زبانی تهیه شود.

پی‌نوشتها

1. Communication	23. Public Relations
2. Sir Thomas Basil Clarke	24. International Relations
3. Edward Bernays	25. Business communication
4. Neo-Aristotelianism	26. Science communication
5. Traditional rhetorical criticism	27. Ivor Armstrong Richards
6. Neo-classical	28. Richard Malcolm Weaver, Jr
7. Herbert A. Wichelns	29. Kenneth Duva Burke
8. William Norwood Brigance	30. The Dial
9. Ronald Salmon Crane	31. Walter Fisher
10. Elder James Olson	32. Iowa
11. Richard McKeon	33. Wayne Clayson Booth
12. Norman MacLean	34. Stanley Fish
13. Bernard Weinberg	35. Rhetorical Criticism: Exploration and Practice
14. Wayne Clayson Booth	36. Sonia Foss
15. The literary Criticism of Oratory	37. Northwestern
16. Act	38. Colorado
17. Situation	39. descriptive investigation
18. Artefact	40. specific publics
19. NATS	41. frequency
20. SAA	42. intensity
21. SCA(<i>the Speech Communication Association</i>)	43. England and the British
22. NCA(<i>the National Communication Association</i>)	44. Pavlovskaya, Anna Valentinovna

منابع

- آرمین، منیژه؛ *سرود اروندرود*؛ تهران: رجا، ۱۳۶۸.
- احمدی، محمد؛ *رتوریک*؛ تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، ۱۳۹۷.
- اکبری، احمد؛ *زیر درخت آلبالو*؛ تهران: خرم، ۱۳۷۱.

- اکبر زاده، محمود؛ *برخورده*؛ تهران: بنیاد جانبازان، ۱۳۷۶.
- امیریان، داود؛ *به خاطر پرنده‌ها*؛ تهران: کیهان، ۱۳۷۶.
- ایبد، طاهره؛ *دورگردون*؛ تهران: سروش، ۱۳۷۸.
- بنی عامری، حسن؛ *گنجشکها بهشت را می‌فهمند*؛ تهران: صریر، ۱۳۶۷.
- حسن بیگی، ابراهیم؛ *رمان‌های جنگ*؛ تهران: مهر تابان، ۱۳۸۴.
- جانقلی، منیژه؛ *در جستجوی من*؛ تهران: بنیاد جانبازان، ۱۳۷۸.
- جانہ، احمد؛ *زن، جنگ، امید*؛ تهران: مؤلف، ۱۳۷۰.
- شنی، کریم؛ *نقد رتوریک ادبیات حماسی معاصر* [پایان نامه دکتری زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه تهران]؛ ۱۳۹۹.
- کاوه، بهمن؛ *جنگی که بود*؛ تهران: صریر، ۱۳۷۷.
- Clarke A. The Life & Times of Sir Basil Clarke – PR Pioneer. Public Relations Review journal. Amsterdam, Netherlands: Elsevier 1969; Vol. 22 (2):9
- Dewinter, J. A Bibliographic Synthesis of Rhetorical Criticism. rhetoric review journal 29(4):227-231
- Foss S.K. Rhetorical Criticism Exploration and Practice. United States, Mississippi, Waveland: Pr Inc. 1996 p.70
- Harper D. Communication: Online Etymology Dictionary. www.etymonline.com
- Makaryk I.R. Encyclopedia of contemporary literary theory. 1st ed. Tehran: Agah 1997; P. 439. (Persian)
- Pavlovskaya, A. V. England and the British; 1st ed. Moscow: University of Moscow 2005
- Richards, I.A. The Philosophy of Rhetoric. Oxford UP: London 1936 p.89
- Rueckert, W. H. Letters from Kenneth Burke to William H. Rueckert 1959-1987. United States, Indiana: West Lafayette: Parlor Press 2003 p.41
- Wichelns H. A. The Literary Criticism of Oratory. In Studies in Rhetoric and Public Speaking in Honor of James A. Winans. New York: Century 1925: pp.181-183
- Young, F. D. Richard Weaver: A Life of the Mind. Columbia, Missouri: University of Missouri Press. 1995 p.4

